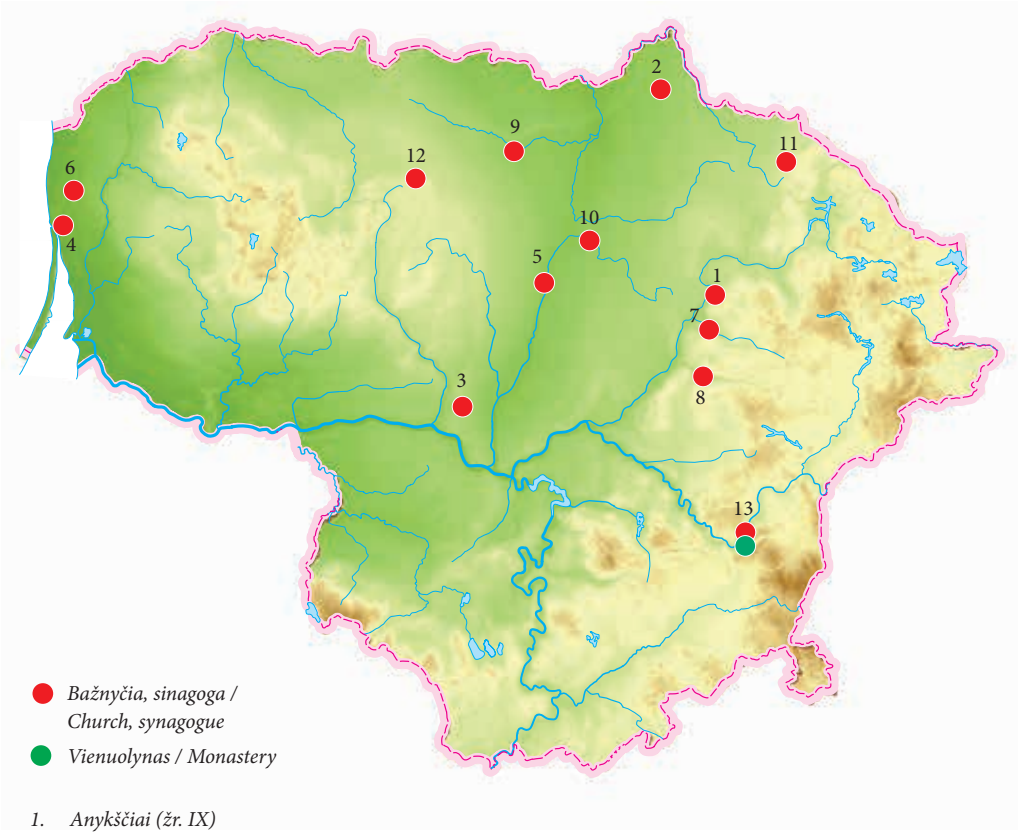
VIII. Bažnyčios ir vienuolynai
Churches and Monasteries

1. *Anykščiai (žr. IX)*
2. *Biržai*
3. *Čekiškė (žr. XV)*
4. *Klaipėda*
5. *Krekenava*
6. *Kretingalė (žr. XV)*
7. *Kurkliai (žr. XV)*
8. *Lyduokiai*
9. *Pakruojis*
10. *Panevėžys*
11. *Rokiškis*
12. *Šiauliai*
13. *Vilnius*

Tautvydas Bajarūnas

Tyrimai Šv. Onos bažnyčios aplinkoje Vilniuje

2020 m. TO atliko detaliuosius archeologinius tyrimus Vilniuje, Bernardinų g. 10, greta Šv. Onos bažnyčios. Čia buvo numatyta statyti naują dujotiekio požeminę konteinerinę spintą su aikštele bei įrengti dujotiekio trasą iki jos.

Aikštė ir skveras, kuriame vyko archeologiniai tyrimai, susiformavo XIX a. II pusėje, kai buvo nugriauta klasicistinė Šv. Onos bažnyčios varpinė, šventoriaus ir kapinių tvoros bei nutiesta nauja (dabartinė Maironio) gatvė. Anksčiau čia buvusi Mykolo Šulco suprojektuota klasicistinė varpinė pastatyta 1802 m., o nugriauta 1870 m., tiesiant naują gatvę (Drėma V., *Dingęs Vilnius*, Vilnius, 2013, p. 350). Ši varpinė matoma XVIII–XIX a. istoriniuose planuose (1 pav.) ir XIX a. ikonografijoje (2 pav.). Varpinės vieta yra kiek atokiau į R nuo tiriamosios vietos, tai patvirtina istoriniai planai ir ankstesnių archeologinių tyrimų rezultatai. Taip pat yra žinoma, kad XIX a. viduryje aikštė priešais Šv. Onos ir Bernardinų bažnyčias buvo išgrįsta akmeniniu grindiniu. Tai įrodo ikonografinė medžiaga (2 pav.) ir ankstesni archeologiniai tyrimai. Jie taip pat liudija, kad tiriamoje vietoje yra buvusios vokiečių katalikų Šv. Onos brolijos kapinės, datuotos XVII–XVIII a.

Vietoje, kurioje atlikti detalieji tyrimai, kasinėta jau anksčiau. 1986–1987 m. įrengiant šiluminę trasą archeologinius tyrimus numatytoje tirti teritorijoje atliko S. Patkauskas (*LIIR*, f. 1, b. 1366). Darbų prie skverelio šalia Šv. Mykolo bažnyčios metu 2 m gylyje buvo pasiektas įžemis. Bernardinų gatvės važiuojamojoje dalyje aptiktas arkinio pamato fragmentas. 1,2 m gylyje atkastas akmenų grindinio fragmentas, fiksuotas 5 cm aukščiau apatinio tamsiai pilkos žemės sluoksnio. Virš įžemio buvusiame sluoksnyje būta gyvulių kaulų, angliukų. Du archeologijos požiūriu vertingo kultūrinio sluoksnio horizontai stebėti 1,2 ir 1,5 m gylyje nuo dabartinės Maironio gatvės dangos. Ties Šv. Onos bažnyčios ŠV kampu aptiktos mūrinės konstrukcijos – kaip manoma, bažnyčios senesnių varpinių ir galerijos, vedusios į bernardinų (?) vienuolyną, pėdsakai. 2006 m. T. Poška atliko žvalgymus Bernardinų ir Šiltadaržio gatvėse tiesiant elektros kabelius (*ATL 2006 metais*, 2007, p. 549). Žvalgytas apie 100 m^2 plotas. Bernardinų gatvėje aptikta žmo-

1 pav. Fiurstenhofo 1737–1740 m. Vilniaus plano fragmente apskritimu pažymėta apytikrė tyrimų vieta.

Fig. 1. The approximate investigation site marked by a circle on a section of Von Fürstenhoff's 1737–1740 plan of Vilnius.

2 pav. J. Oziemblausko 1840 m. Šv. Onos bažnyčios piešinys.

Fig. 2. An 1840 engraving of the Church of St Anne by Juozapas Oziemblauskas (Pol. Józef Ozębłowski).

nių kaulų iš suardytų kapų. Greta pastato Bernardinų g. 10 rasta ir dalinai apardytų XVI a. datuojamo gynybinio (?) bokšto – dar žinomo kaip koplyčia, liekanų. Nurodyta, kad ateityje, siekiant apsaugoti nuo tolesnio ardymo, tikslinga atlikti šio statinio liekanų tyrimus, kurie gali suteikti naujos įdomios mokslinės informacijos. Didesnėje žvalgytų tranšėjų dalyje nesuardyto kultūrinio sluoksnio ar archeologiškai vertingų radinių neaptikta. 2012 m. P. Vutkinas atliko žvalgymus Bernardinų g. 10 (*ATL 2012 metais*, 2013, p. 675). Žvalgyta 11 perkasų klojamo dujotiekio vietose, Maironio ir Bernardinų gatvėse. Žvalgymų metu po asfalto danga atidengtas XIX–XX a. pradžios netašytų akmenų grindinys. Iki projektinio 1–1,3 m gylio slūgsojo tamsiai pilkos spalvos perkastas gruntas su negausiomis griuvenomis. Į V nuo Maironio gatvės bei į Š nuo Šv. Mykolo gatvės 1,6 m gylyje atidengti 3 mūrai, datuojami XVII–XVIII a. 2017 m. skvere atlikti žvalgomieji tyrimai (R. Žukovskis) (*ATL 2017 metais*, 2018, p. 275–277). Tirtos 3 4x2,5 m dydžio perkasos – 30 m^2 plotas. Nustatyta, kad šioje Vilniaus vietoje susiformavęs, dalinai mechaniškai suformuotas kultūrinis sluoksnis yra 2,15–2,6 m storio, o įgilintų objektų, statinių liekanų vietose jis storesnis. Kultūrinis sluoksnis datuojamas (XIV?) XV–XX a. Gerai datuojančių radinių ankstyviausios kultūrinio sluoksnio dalies datavimui neaptikta. XVII–XVIII a. dabartiniame skvere veikė kapinės, kurios stipriai apardytos tarybiniu laikotarpiu vykusių statybos darbų metu. Archeologinių tyrimų metu aptikta 19 apardytų XVII–XVIII a. datuojamų kapų, kuriuose iš viso aptikti bent 28 mirusiųjų palai-

3 pav. Bendras situacijos planas: 1 – atliktų detaliųjų tyrimų vietos; 2 – atliktų žvalgymų vietos; 3 – 2017 m. tyrimai (R. Žukovskis); 4 – 2019 m. tyrimai (P. Vutkin); 5 – 2003 m. tyrimai (R. Žukovskis); 6 – 2012 m. tyrimai (P. Vutkin); 7 – 2006 m. tyrimai (T. Poška); 8 – 1986–1987 m. tyrimai (S. Patkauskas). T. Bajarūno brėž.

Fig. 3. General situation plan: 1 – excavation sites; 2 – field survey sites; 3 – 2017 investigation (R. Žukovskis); 4 – 2019 investigation (P. Vutkin); 5 – 2003 investigation (R. Žukovskis); 6 – 2012 investigation (P. Vutkin); 7 – 2006 investigation (T. Poška); 8 – 1986–1987 investigation (S. Patkauskas).

kai. Surasta daug žmonių kaulų iš suardytų kapų, mažiausiai 11 individų. Greta 2020 m. tirtos vietos tirtoje perkasoje 1 fiksuoti 4 kapų horizontai, kurių aukščiausias buvo 1,4–1,5 m gylyje. Aptikta XVII a. I puse datuotų mūrinių konstrukcijų – bernardinų vienuolyno varpinės fragmentas ir kryžiaus ar koplyčios pamato fragmentas. 2019 m. P. Vutkinas atliko archeologinius tyrimus Bernardinų, Maironio ir Šv. Mykolo gatvėse rekonstruojamos šiluminės trasos vietoje (*ATL 2019 metais*, 2020, p. 531). Grunto kasimo darbai buvo atlikti virš esamos šiluminės trasos. Iki 2–2,8 m gylio šiluminės trasos viršaus fiksuotas supiltinės kilmės pilkas gruntas su betono gabalais, plytgaliais ir akmenimis. Permaišytame sluoksnyje aptikta pavienių žmonių kaulų fragmentų. Archeologiškai vertingų radinių ar struktūrų neaptikta. Įžemis nepasiektas.

2020 m. vykusių tyrimų metu iki 1–1,7 m projektinio gylio ištirtos 3 skirtingo dydžio perkasos: perkasa 1(A) – 3x2 m dydžio (konteinerinės spintos vietoje) ir dvi perkasos dujotiekio atšakos vietose: perkasa 1(B) – maždaug 7,2x0,4–1 m dydžio bei perkasa 1(C) – 4,2x1 m dydžio. Tyrimų eigoje šios perkasos buvo sujungtos. Atlikus detaliuosius tyrimus dar vykdyti žvalgymai ties perkasų 1(B) ir 1(C) ŠR galais, kur dėl techninių poreikių reikėjo kiek praplatinti ištirtas perkasas (1,65 m^2). Iš viso tyrimų metu ištirta apie 18,56 m^2 dydžio teritorija (3 pav.).

Daugiausia informacijos apie tirtą vietą suteikė ***perkasos 1(A)*** tyrimai. Perkasos paviršiuje buvo supilti permaišyti 1,1–1,2 m storio XX–XXI a. sluoksniai su inžineriniais perkasimais. Nesuardytose dalyse, kur fiksuotas pilkai rudo smėlio su smulkiomis griuvenomis ir moliu sluoksnis, 30–70 cm gylyje (H_{abs} 98,00–98,40 m) aptikta vėlyvo mūrinio statinio kampo liekanų (4 pav.). Statinio sienos mūrytos iš viena eile klotų 25,5–27,5x12–13x6–6,5 cm dydžio gelsvo molio plytų, rištų cemento skiediniu. Jis tyrimų eigoje nuardytas siekiant visiškai ati-

4 pav. Perkasoje 1(A) aptikto statinio liekanos. G. Jonučio nuotr.

Fig. 4. The remains of a structure discovered in trench 1(A).

5 pav. Perkasoje 1(A) aptikti XIX–XX a. radiniai: 1 – stiklinis vaistų buteliukas; 2 – plokštinio koklio fragmentas; 3 – puodo dugno fragmentas. T. Bajarūno nuotr.

Fig. 5. 19th–20th-century finds discovered in trench 1(A): 1 – a glass medicine bottle; 2 – a panel stove tile fragment; 3 – a pot base fragment.

6 pav. Perkasoje 1(A) aptikti XVI a. pabaigos – XVII a. vidurio radiniai: 1–2 – plokštinių koklių fragmentai; 3 – švininė kulka. T. Bajarūno nuotr.

Fig. 6. Late 16th – mid-17th-century finds discovered in trench 1(A): 1–2 – panel stove tile fragments; 3 – a lead bullet.

dengti po statiniu išryškėjusius žmonių kaulus. Minėtame sluoksnyje, be pavienių žmonių kaulų, taip pat rasta 12 ypačiųjų radinių, 12 statybinės keramikos fragmentų ir 24 buitinės keramikos fragmentai. Vėlyvi XIX–XX a. radiniai kartu su ankstesniais XVII a. radiniais aptikti kasant iki 90 cm gylio (5 pav.). Kasant giliau rasta vien ankstesnio laikotarpio radinių. Iš jų išsiskyrė aiškiausiai XVI a. pabaigos – XVII a. vidurio plokštiniai ir karniziniai kokliai, XVI a. datuojami dubeniniai kokliai, XVII a. kulka su liejimo žyme ir XVII a. oksidacinėje aplinkoje išdegti glazūruotų indų fragmentai (6 pav.). Šio sluoksnio išmestinėje žemėje aptiktas Abiejų Tautų Respublikos valdovo Jono Kazimiero Vazos šilingas (kaldintas 1664 m.). Išardžius statinį išryškėjo žmonių kaulų sąvarta, o po ja – apardyti kapai. Manoma, kad juose lai-

7 pav. Aptikti 4 kapų horizontai (I–IV): 1 – I kapų horizontas; 2 – II kapų horizontas; 3 – III kapų horizontas; 4 – IV kapų horizontas. G. Jonučio nuotr.

Fig. 7. The 4 burial horizons discovered (I–IV): 1 – burial horizon I; 2 – burial horizon II; 3 – burial horizon III; 4 – burial horizon IV.

dota keliais lygiais. Išskirti 4 (I–IV) kapų horizontai (5 pav.): I kapų horizontas rastas H_{abs} 97,61–97,67 m gylyje, kuriame fiksuoti 2 kapai; II kapų horizontas fiksuotas H_{abs} 97,51–97,57 m gylyje su 2 kapais; III kapų horizontas buvo H_{abs} 97,15–97,42 m gylyje su 5 kapais. IV kapų horizonte (H_{abs} 97,08 m gylyje) išryškėjo 1 kapas. Tyrimų metu paaiškėjo, kad kultūrinis sluoksnis iki 0,90–1 m gylio (H_{abs} 97,70–97,80 m) yra apardytas XIX–XX a. žemės judinimo darbų metu. Jis buvo nuolat perkasamas (XVI?) XVII–XVIII a. laidojant. Fiksuoti mirusieji laidoti aukštielninki (neišsiaiškinta padėtis tik kape 1), dažniausiai orientuoti ŠV–PR kryptimi (kapai 2, 4–10), rečiau Š–P kryptimi (kapai 1 ir 3). Mirusiųjų galvų padėtis dvejopa – tiek ŠV, tiek PR pusėse. Perkasa tirta iki 1,6–1,7 m gylio. Įžemis nebuvo pasiektas.

The Investigation in the Vicinity of the Church of St Anne in Vilnius

In 2020, 3 different-sized trenches (1(A-C) totalling roughly 18.56 m^2) were excavated to a depth of up to 1–1.7 m and a small area surveyed (Fig. 3) prior to utility line construction work at the Church of St Anne (Bernardinų St. 10, Vilnius) (Figs. 1, 2). The investigation revealed a cultural layer up to 1.7 m thick that had formed during the (16th?)/ 17th–20th centuries (Figs. 5, 6). The remains of a late 19th–20th-century structure were discovered at a depth of H_{abs} 98.00–98.40 m (Fig. 4). The cultural layer had been disturbed to a depth of up to 0.9–1 m (H_{abs} 97.70–97.80 m) by 19th–20th-century earthwork. It was also constantly disturbed during the (16th?)/17th–18th centuries by the burial of the dead at a depth of H_{abs} 97.17–97.61, as seen by the discovery of isolated human bones and 10 skeletons (burials 1–10), the majority of the burials having been disturbed (Fig. 7).

Tautvydas Bajarūnas,
Linas Girlevičius

Švč. Mergelės Marijos Ramintojos bažnyčia Vilniuje

2020 m. rugpjūčio–rugsėjo mėnesiais TO atliko žvalgomuosius tyrimus Vilniaus senamiestyje (UK 16076), Augustinų vienuolyno statinių ansamblio (UK 17068) Švč. Mergelės Marijos Ramintojos bažnyčioje (UK 1093) ir jos aplinkoje (Savičiaus g. 15). Numatyta bažnyčią remontuoti ir rekonstruoti: tvarkyti pamatus ir hidroizoliuoti. Taip pat planuojama tvarkyti rūsį. Atkastų mūrų architektūrinius tyrimus atliko architektūros ekspertas R. Zilinskas.

Vilniaus dalyje, kadaise vadintoje „Rusėnų miestu“, esanti Švč. Mergelės Marijos Ramintojos bažnyčia pastatyta anksčiau čia stovėjusios Šv. Kozmo ir Damijono cerkvės vietoje. Medinė cerkvė čia minima nuo 1503 m. (*VAA*, f. 1019, ap. 11, b. 4481, p. 34). Po 1655–1661 m. Vilnių nusiaubusios maskvėnų, jų sąjungininkų invazijos ir okupacijos, 1675 m. tiriamojoje teritorijoje įsikūrė vienuoliai augustinai. 1679 m. jie pastatė medinę bažnyčią, kuri sudegė 1742 m. 1746–1768 m. pastatyta mūrinė Švč. Marijos Ramintojos bažnyčia ir ilgasis (R) vienuolyno korpusas. 1833–1842 m. daugumoje vienuolyno pastatų buvo įsikūrusi Vilniaus dvasinė seminarija. Vienuoliams buvo likęs tik ilgasis (R) vienuolyno namas. Vėliau dvasinė seminarija iškelta į Sankt Peterburgą, 1852 m. vienuolynas uždarytas. Šv. Marijos Ramintojos bažnyčia tais pačiais metais perdaryta į Šv. Andriejaus cerkvę. 1918 m. bažnyčia atiteko katalikams, buvo restauruota. Po II Pasaulinio karo ji buvo apleista. 1962 m. bažnyčia pritaikyta sandėliams, 1967 m. pastatas apdarkytas – jame padarytos gelžbetoninės perdangos. Dabar bažnyčia yra veikianti.